

Melania Bąk

SYNTETYCZNA ANALIZA PORÓWNAWCZA ŚRODKÓW TRWAŁYCH W UJĘCIU PRAWA BILANSOWEGO I PODATKOWEGO

1. Wstęp

Racjonalne zastosowanie i wykorzystanie środków trwałych gwarantuje prawidłowy przebieg procesów gospodarczych w jednostce gospodarczej. Środki trwałe są potrzebne do wykonywania podstawowej działalności operacyjnej (produkcyjnej, handlowej, usługowej). W zasadniczym stopniu decydują one o możliwościach wytwórczych podmiotu gospodarczego. Ich stan, rozwój i stopień nowoczesności oraz poziom wykorzystania wpływają na bieżącą działalność podmiotu gospodarczego i na jego działalność w przyszłości.

Zarządzanie środkami trwałymi należy rozpatrywać w perspektywie długofalowej (strategicznej), ponieważ biorą one udział w procesach podmiotu gospodarczego w okresie dłuższym niż jeden rok. Środki trwałe są mało elastyczne – nie można ich na bieżąco dostosować do poziomu wykorzystywanych mocy produkcyjnych, a ich zakup wiąże się z pozyskaniem dużych kwot pieniężnych lub poszukiwaniem innych sposobów ich sfinansowania (np. przez leasing finansowy).

Wykorzystanie środków trwałych przez jednostki gospodarcze prowadzące księgi rachunkowe z punktu widzenia systemu rachunkowości jest określone w ustawie o rachunkowości [11], natomiast z punktu widzenia systemu podatkowego dla tych jednostek jest określone w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych CIT [10] lub w ustawie o podatku dochodowym od osób fizycznych PIT [9]. W związku z tym pojawia się problem z ujmowaniem i interpretowaniem wielu zagadnień dotyczących środków trwałych w ujęciu bilansowym i podatkowym¹.

¹ W artykule przedmiotem rozważań dotyczących środków trwałych w ujęciu prawa podatkowego są podatki dochodowe od osób prawnych i fizycznych. Środki trwałe podlegają również podatkowi VAT i podatkowi od nieruchomości.

Jednostki gospodarcze prowadzące uproszczone formy ewidencji (np. ryczałt ewidencjonowany, podatkową księgę przychodów i rozchodów) w zakresie wykorzystania środków trwałych stosują rozwiązania prawa podatkowego.

Rozbieżności między prawem bilansowym i prawem podatkowym dotyczą m.in. charakterystyki, wyceny, amortyzacji i prezentacji środków trwałych. Analiza różnic między prawem bilansowym i podatkowym w zakresie środków trwałych pozwala poznać złożoność problematyki w kontekście decyzji finansowych podejmowanych przez jednostkę gospodarczą.

2. Charakterystyka środków trwałych

Środki trwałe inaczej są postrzegane przez prawo bilansowe, a inaczej przez prawo podatkowe. Dla podmiotów prowadzących księgi rachunkowe jest to powodem prowadzenia jednocześnie rachunkowości finansowej i rachunkowości podatkowej. Rachunkowość finansową określa prawo bilansowe, natomiast rachunkowość podatkową prawo podatkowe. Ujęcie środków trwałych według prawa bilansowego i prawa podatkowego jest konsekwencją wielu problemów podmiotu gospodarczego, a spojrzeć na nie należy dwojako: z punktu widzenia istoty rachunkowości i instytucji podatków.

Określając istotę środków trwałych, zwrócono szczególną uwagę na kryteria umożliwiające zaliczenie składników do środków trwałych, ze szczególnym uwzględnieniem kryterium wartościowego oraz procesów, którym podlegają. Ogólną charakterystykę środków trwałych w ujęciu prawa bilansowego i prawa podatkowego prezentuje tabela 1.

Można wskazać zasadnicze różnice pomiędzy określeniami środków trwałych według znolizowanego prawa bilansowego i według prawa podatkowego, np. (por. [1, s. 60-63; 5, s. 35]):

1. Zakres rzeczowy – prawo wieczystego użytkowania gruntów, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego są zaliczane według prawa podatkowego do wartości niematerialnych i prawnych, według zaś prawa bilansowego – do środków trwałych. Według prawa bilansowego środkiem trwałym jest także inwentarz żywy, natomiast prawo podatkowe zalicza ten składnik do materiałów.

2. W ustawie o rachunkowości zrezygnowano z kryterium własności i współwłasności środków trwałych, co podkreśla ustawa podatkowa.

3. Prawo bilansowe wyróżnia pozycję określaną jako inwestycje długoterminowe (m.in. inwestycje w nieruchomości) nie zaliczaną do środków trwałych, nabytą w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych, wynikających z przyrostu wartości tych aktywów. Natomiast prawo podatkowe traktuje te pozycje jako środki trwałe.

4. Rozbieżność w klasyfikowaniu majątku przejętego/przekazanego w drodze leasingu. Warunki określone w ustawie o rachunkowości wskazują przede wszystkim na leasing finansowy, przepisy zaś podatkowe preferują leasing operacyjny.

Tabela 1. Istota środków trwałych według prawa bilansowego i według prawa podatkowego

Środki trwałe według prawa bilansowego	Środki trwałe według prawa podatkowego
Kryteria umożliwiające zaliczenie składników do środków trwałych	
rzeczowe aktywa trwałe spełniające następujące warunki: – są kompletne i zdadne do użytkowania w momencie przyjęcia ich do używania, – przewidywany okres ich ekonomicznej użyteczności przekracza jeden rok, – są kontrolowane przez jednostkę, – są przeznaczone na potrzeby jednostki, – wiarygodnie ustaloną wartość w momencie mają zaliczenia ich do aktywów	składniki majątku trwałego spełniające następujące warunki: – stanowią własność lub współwłasność podatnika, – są nabyte lub wytworzone we własnym zakresie, – są kompletne i zdadne do użytku w dniu przyjęcia do używania, – przewidywany okres ich używania jest dłuższy niż rok, – są wykorzystywane przez podatnika na potrzeby związane z prowadzoną przez niego działalnością gospodarczą albo oddane do używania na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze, a z odrębnych przepisów wynika, że są zaliczane do majątku finansującego
Kryterium wartościowe – minimalna wartość	
ustawa o rachunkowości nie określa dolnej granicy wartości początkowej środków trwałych; każda jednostka sama podejmuje decyzję, uwzględniając specyfikę swojej działalności, o tym, które z rzeczowych aktywów zakwalifikuje do środków trwałych i amortyzować będzie w czasie, a które zaliczy bezpośrednio w koszty i ujmować będzie jako materiały na koncie pozabilansowym – „Wyposażenie w używaniu”, ponadto istnieje również możliwość przyjęcia rozwiązań podatkowych w tej kwestii	ustawa podatkowa określa minimalną wartość środka trwałego 3500 zł; jest ona bezpośrednio związana z możliwością jednorazowego odpisu amortyzacyjnego, zaliczonego do kosztów uzyskania przychodów; podatnicy mogą wyodrębnić pozycję „Wyposażenie”, jeżeli posiadają składniki majątkowe o koszcie nabycia lub wytworzenia: – powyżej 1500 zł (bez ograniczenia) i przewidywanym przez podatnika okresie użytkowania do 1 roku, – od 1500 zł do 3500 zł i okresie użytkowania powyżej 1 roku, – o ile nie zaliczyli ich wcześniej do środków trwałych
Zakres przedmiotowy	
środki trwałe obejmują w szczególności: nieruchomości (w tym grunty, prawo wieczystego użytkowania gruntu, budynki i budowle, lokale będące odrębną własnością, spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze prawo do lokalu użytkowego), maszyny, urządzenia, środki transportu i inne rzeczy, ulepszenia w obcych środkach trwałych, inwentarz żywy; ponadto do środków trwałych zalicza się obce środki używane przez jednostkę na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej o podobnym charakterze, jeżeli prawo dokonywania odpisów amortyzacyjnych od tych środków ma jednostka, która z nich korzysta (leasing finansowy); środki trwałe mogą być również przeznaczone do oddania w używanie na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze (leasing operacyjny)	środki trwałe obejmują: budowle, budynki oraz lokale będące odrębną własnością, maszyny, urządzenia i środki transportu, inne przedmioty; do środków trwałych zalicza się także, niezależnie od przyjętego okresu używania: – budynki i budowle wybudowane na cudzym gruncie, – obiekty nie stanowiące własności lub współwłasności podatnika, wykorzystywane przez niego na potrzeby związane z prowadzoną działalnością na podstawie umowy najmu, dzierżawy lub innej umowy o podobnym charakterze, zawartej z właścicielem lub współwłaścicielami tych składników, jeżeli na podstawie odrębnych przepisów składniki te są zaliczane do składników korzystającego
Procesy, którym środki podlegają	
amortyzacja bilansowa, ulepszenie, trwała utrata wartości, aktualizacja	amortyzacja podatkowa, ulepszenie, aktualizacja

Źródło: opracowanie własne na podstawie [6; 9; 10; 11].

5. Prawo podatkowe rezygnuje z bezwzględnego przestrzegania kryterium czasowego (powyżej 1 roku używania) w stosunku do zaklasyfikowania składników jako środki trwałe w odniesieniu do pewnych składników (tab. 1).

6. Jeżeli podatnicy nabędą lub wytworzą we własnym zakresie środki trwałe o wartości początkowej 3500 zł i jeżeli przewidywany okres ich używania jest równy lub krótszy niż 1 rok i nie zaliczą ich do środków trwałych, to jeżeli rzeczywisty okres ich użytkowania przekroczy 1 rok, są zobowiązani do wypełnienia postanowień prawa podatkowego w tej kwestii (np. do zaliczenia tych składników do środków trwałych, przyjmując je do ewidencji w cenie nabycia albo koszcie wytworzenia).

7. W ramach wyceny bilansowej środków trwałych wprowadzono obowiązek uwzględniania odpisów z tytułu trwałej utraty ich wartości.

3. Wycena wstępna i bilansowa środków trwałych

Środki trwałe podlegają wycenie wstępnej, czyli w momencie przyjęcia na stan (do ewidencji), oraz wycenie bilansowej na dzień sporządzania sprawozdań finansowych. Po wnikliwej obserwacji działań zachodzących w jednostce gospodarczej można stwierdzić, że wycena bilansowa jest wyceną skorygowaną o wycenę wstępną na skutek wielu procesów, którym podlegają w ciągu roku środki trwałe (np. na skutek aktualizacji wyceny, trwałej utraty wartości, ulepszenia, amortyzacji).

Środki trwałe w księgach rachunkowych są prezentowane według wartości początkowej (wartości brutto), którą stanowią: cena nabycia i koszt wytworzenia²

² Według prawa bilansowego (art. 28 ustawy o rachunkowości): 1. Cena nabycia obejmuje kwotę należną sprzedającemu, bez podlegającego odliczeniu podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego, a w przypadku importu powiększoną o obciążenia o charakterze publicznoprawnym oraz powiększoną o koszty bezpośrednio związane z zakupem i przystosowaniem składnika aktywów do stanu zdatnego do używania lub wprowadzenia do obrotu, łącznie z kosztami transportu, załadunku, wyładunku, składowania lub wprowadzenia do obrotu, a obniżoną o rabaty, opusty, inne podobne zmniejszenia i odzyski. 2. Cena nabycia i koszt wytworzenia środków trwałych obejmuje ogół kosztów poniesionych przez jednostkę w okresie budowy, montażu, przystosowania i ulepszenia do dnia bilansowego lub przyjęcia do używania, w tym również: nie podlegający odliczeniu podatek od towarów i usług oraz podatek akcyzowy, koszt obsługi zobowiązań zaciągniętych w celu ich sfinansowania i związane z nimi różnice kursowe, pomniejszony o przychody z tego tytułu. Przychody z tytułu obsługi zobowiązań obejmują otrzymane odsetki z ulokowania na rachunku bankowym pożyczonych kwot.

Według prawa podatkowego (CIT – art. 16g, PIT – art. 22g): 1. Cena nabycia to kwota należna zbywcy, powiększona o koszty związane z zakupem naliczone do dnia przekazania środka trwałego do używania, a w szczególności o koszty transportu, załadunku i wyładunku, ubezpieczenia w drodze, montażu, opłat notarialnych, skarbowych i innych, odsetek, prowizji oraz pomniejszona o podatek od towarów i usług, z wyjątkiem przypadków, gdy zgodnie z odrębnymi przepisami podatkowymi nie przysługuje obniżenie kwoty należnego podatku o podatek naliczony albo zwrot różnicy podatku w rozumieniu ustawy o podatku od towarów i usług. W przypadku importu cena nabycia obejmuje cło i podatek akcyzowy od importu składników majątku. Cena nabycia jest korygowana o różnice

lub wartość przeszacowana (po aktualizacji wyceny środków trwałych). Ponadto wartość środka trwałego może być powiększona o koszty ulepszenia oraz pomniejszona o odpisy umorzeniowe oraz odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Korygowanie wartości początkowej środków trwałych jest efektem zachodzących w jednostce gospodarczej procesów, które mają bezpośredni wpływ na środki trwałe.

Wartość początkowa środka trwałego zależy od tego, w jaki sposób został on nabyty. Wybrane sposoby nabycia środka trwałego przez jednostkę gospodarczą i stosowane w związku z tym kategorie wyceny (cen) prezentuje tab. 2.

Tabela 2. Wybrane sposoby nabycia środka trwałego i stosowane kategorie wyceny (cen)

Wybrane sposoby nabycia środka trwałego	Stosowana kategoria wyceny (cena)
W drodze kupna	cena nabycia
Wytworzenie we własnym zakresie	koszt wytworzenia
W drodze spadku, darowizny lub inny nieodpłatny sposób	wartość rynkowa z dnia nabycia, chyba że umowa darowizny albo umowa o nieodpłatnym przekazaniu określa tę wartość w niższej wysokości
W postaci wkładu niepieniężnego (aportu) wniesionego do spółki kapitałowej oraz udziału w spółdzielni	wartość ustalona przez podatnika na dzień wniesienia wkładu/udziału, wartość poszczególnych środków trwałych, nie wyższa jednak od ich wartości rynkowej
W postaci wkładu niepieniężnego (aportu), wniesionego do spółki cywilnej lub spółki osobowej	wysokość ustalona przez wspólników na dzień wniesienia wkładu/udziału, nie wyższa jednak od ich wartości rynkowej z dnia wniesienia wkładu

Źródło: opracowanie własne.

Środki trwałe podlegają procesowi aktualizacji wyceny. Aktualizację wyceny środków trwałych przeprowadza się, gdy wskaźnik wzrostu cen nakładów inwestycyjnych, ogłaszany przez Prezesa GUS, w okresie trzech kwartałów w roku poprzedzającym rok podatkowy w stosunku do analogicznego okresu roku ubiegłego przekroczy 10%. Aktualizację przeprowadza się metodą szczegółową w drodze przeliczenia wartości początkowej poszczególnych środków trwałych oraz wartości dotychczasowego umorzenia wskaźnikami przeliczeniowymi publikowanymi przez GUS, uwzględniającymi stosunek poziomu cen środków trwałych

kursowe naliczone do dnia przekazania środka trwałego do używania. 2. Koszt wytworzenia to wartość w cenie nabycia zużytych do wytworzenia środków trwałych: rzeczowych składników majątku i wykorzystanych usług obcych, kosztów wynagrodzeń za prace wraz z pochodnymi, i inne koszty dające się zaliczyć do wartości wytworzonych środków trwałych. Do kosztu wytworzenia nie zalicza się: kosztów ogólnych zarządu, kosztów sprzedaży, pozostałych kosztów operacyjnych, kosztów finansowych, w szczególności odsetek od pożyczek (kredytów) i prowizji, z wyłączeniem odsetek i prowizji naliczonych do dnia przekazania środka trwałego do używania. Koszt wytworzenia koryguje się o różnice kursowe naliczone do dnia przekazania środka trwałego do używania. Różnice między określeniem ceny nabycia i kosztu wytworzenia według prawa bilansowego i podatkowego dotyczą: odliczeń podatku akcyzowego i korekty o przychody z tytułu zaciągniętych zobowiązań.

ujętych w księgach rachunkowych do poziomu cen przyjętego za podstawę przeliczenia. Powstałe różnice między dotychczasowymi wartościami a wartościami zaktualizowanymi są odpowiednio odnoszone na „Kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny”.

Trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę gospodarczą środek trwały nie spowoduje, że powstaną w przyszłości w znacznej części lub w całości przewidywane korzyści ekonomiczne z jego tytułu. Fakt ten uzasadnia dokonanie odpisu korygującego, doprowadzającego wartość środka trwałego wynikającą z ksiąg rachunkowych do ceny sprzedaży netto, a w przypadku jej braku do ustalenia w inny sposób wartości godziwej. W przypadku zmiany technologii produkcji, przeznaczenia środka trwałego do likwidacji, wycofania z użytkowania lub wobec wystąpienia innych przyczyn, które powodują trwałą utratę wartości, należy dokonać odpisu z tytułu utraty wartości. Jest to odpis korygujący wartość środka trwałego, zaliczający się do pozostałych kosztów operacyjnych. Jeżeli odpis z tytułu utraty wartości dotyczy wartości środka trwałego wcześniej zaktualizowanego na podstawie odrębnych przepisów, wówczas odpis ten obciąża kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny. W razie ustania przyczyny trwałej utraty wartości równowartość całości lub odpowiedniej części wcześniej dokonanego odpisu zwiększa wartość środka trwałego i podlega zaliczeniu do pozostałych przychodów operacyjnych.

Kolejny proces, któremu podlegają środki trwałe, to ulepszenie. Ulepszenie środków trwałych następuje wtedy, gdy jednocześnie są spełnione następujące warunki (według prawa bilansowego i podatkowego):

- środek trwały został poddany modernizacji, adaptacji, przebudowie lub rekonstrukcji,
- wartość użytkowa obiektu w rezultacie tych robót jest wyższa od posiadanej w momencie oddania go do używania; wzrost wartości użytkowej mierzy się okresem używania obiektu, zdolnością wytwórczą, obniżeniem kosztów jego eksploatacji, poprawą jakości produktów, zmniejszeniem zanieczyszczeń środowiska, poprawą warunków bezpieczeństwa.

Prawo podatkowe wymienia jeszcze trzeci warunek, który nie jest sprzeczny z prawem bilansowym – środek trwały uważa się za ulepszony, jeśli suma wydatków poniesionych na jego modernizację, adaptację, przebudowę, rozbudowę lub rekonstrukcję w danym roku podatkowym przekracza 3500 zł. Jeśli wydatki nie przewyższają tej kwoty, to mogą być zaliczane do kosztów remontów, stanowiąc koszty uzyskania przychodu.

Do ulepszeń (zgodnie z prawem podatkowym) zalicza się także wydatki na nabycie części składowych lub peryferyjnych, których jednostkowa cena nabycia jest wyższa niż 3500 zł. Chodzi tu o dodatkowe części, czyli tzw. doposażenie środka trwałego. Jeśli wartość zakupów wspomnianych części w łącznej kwocie jest niższa od 3500 zł, wówczas można je uznać za remonty.

Ulepszeniom podlegają również obce środki trwałe nieobjęte ewidencją bilansową (zob. leasing operacyjny) i objęte ewidencją bilansową (zob. leasing finansowy). W przypadku środków trwałych obcych nieobjętych ewidencją bilansową ponoszone nakłady na ulepszenie nie zwiększają wartości początkowej środka trwałego, lecz w całości ujmuje się je jako odrębny środek trwały w ewidencji, podlegający amortyzacji. Wartość ponoszonych nakładów w przypadku obcych środków trwałych objętych ewidencją bilansową jest odnoszona na wstępie na „Środki trwałe w budowie”, a następnie zwiększa wartość „Środków trwałych”.

Znowelizowana ustawa o rachunkowości zwraca szczególną uwagę na wycenę aktywów i pasywów w ramach systemu rachunkowości, ponieważ dokonując wyceny majątku, należy przestrzegać również prawa podatkowego, w celu określenia wartości podatkowej aktywów i pasywów³. Znaczenie wartości podatkowej aktywów i pasywów jest szczególnie ważne, ponieważ wprowadzono zmiany w ustalaniu odroczonego podatku dochodowego. Ujęcie wynikowe zastąpiono bilansowym, w którym ustalenie odroczonego podatku dochodowego jest efektem porównania wartości bilansowej i podatkowej poszczególnych aktywów i pasywów. Jeżeli zatem wartość bilansowa środków trwałych jest większa od jego wartości podatkowej, wówczas powstają dodatnie różnice przejściowe. W takiej sytuacji jednostka gospodarcza tworzy rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego, która to rezerwa w przyszłości zwiększy podstawę do opodatkowania. Natomiast jeżeli wartość podatkowa środków trwałych jest większa od ich wartości bilansowej, wówczas powstają ujemne różnice przejściowe. Jednostka gospodarcza w takiej sytuacji musi tworzyć aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego; w przyszłości zmniejszą one podstawę do opodatkowania.

Na przykład stwierdzenie trwałej utraty wartości środka trwałego wpłynie na zmniejszenie jego wartości bilansowej, zgodnie z ustawą o rachunkowości. Natomiast z punktu widzenia prawa podatkowego utrata wartości nie zostanie uwzględniona. W związku z tym powstanie różnica między wartością bilansową środka trwałego a jego wartością podatkową. Różnica będzie miała charakter ujemny. W takiej sytuacji jednostka gospodarcza musi tworzyć aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego.

Na dzień bilansowy środki trwałe powinny być wykazane w bilansie według metody netto, tzn. w wartości netto. Oznacza to, że wartość początkowa (brutto) środków trwałych jest korygowana o wartość zaistniałych w ciągu roku procesów mających wpływ na środki trwałe, w szczególności są to odpisy umorzeniowe (amortyzacyjne) oraz odpisy z tytułu trwałej utraty wartości.

³ Wartość podatkowa aktywów jest to kwota wpływająca na pomniejszenie podstawy obliczenia podatku dochodowego w przypadku uzyskania z nich, w sposób pośredni lub bezpośredni, korzyści ekonomicznych. Jeżeli uzyskanie korzyści ekonomicznych z tytułu określonych aktywów nie powoduje pomniejszenia podstawy obliczenia podatku dochodowego, to wartość podatkowa aktywów jest jego wartością bilansową. Wartość podatkowa pasywów jest to ich wartość bilansowa pomniejszona o kwoty, które w przyszłości pomniejszą podstawę opodatkowania, por. art. 37 znowelizowanej ustawy o rachunkowości [11].

4. Amortyzacja środków trwałych

W literaturze z dziedziny rachunkowości występują dwa pojęcia określające zużycie środka trwałego: umorzenie i amortyzacja [2, s. 13]. Umorzenie środków trwałych wyraża wartość dotychczasowego zużycia środków trwałych od momentu przyjęcia do chwili obecnej, natomiast amortyzacja odzwierciedla zużycie środków trwałych w pewnym okresie (np. miesiąca) zaliczone w koszty jednostki gospodarczej.

Środki trwałe, podlegając procesowi amortyzacji, zużywają się w czasie na skutek ich wykorzystywania w toku prowadzonej działalności gospodarczej. Wartość początkową środków trwałych zmniejszają odpisy umorzeniowe (amortyzacyjne) dokonywane w celu uwzględnienia utraty wartości na skutek używania lub upływu czasu.

Amortyzację środków trwałych określają ustawa o rachunkowości i ustawy podatkowe PIT i CIT. Ustawa o rachunkowości nie narzuca szczegółowych regulacji w zakresie amortyzacji, ponieważ pozostawia jednostkom gospodarczym pewną swobodę wyboru działania, określoną w ramach polityki rachunkowości. Przepisy podatkowe są bardziej szczegółowe; jedynie spełnienie wszystkich ich warunków umożliwia zaliczenie wartości amortyzacji jako kosztu uzyskania przychodów.

Jednostki gospodarcze, chcąc uniknąć naliczania amortyzacji bilansowej i amortyzacji podatkowej, które mogą się różnić między sobą (tab. 3), korzystają z rozwiązań podatkowych, o ile nie zniekształcają one w sposób zasadniczy wartości rzeczywistego zużycia środków trwałych i wyniku finansowego oraz jeśli są zgodne z wymogami prawa bilansowego. Prawo bilansowe nie proponuje wprost stosowania stawek podatkowych, jednak również nie zakazuje ich wykorzystania. Jeżeli przewidywany okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego pokrywa się z okresem przyjętym do ustalania stawki podatkowej, to można skorzystać z rozwiązań prawa podatkowego w tym zakresie.

Rozwiązania prawa podatkowego, jak już wspomniano, są bardzo szczegółowe. Dowodem na to są dokładne wytyczne, dotyczące np. podwyższania, obniżania i indywidualnego ustalania stawek podatkowych. Podatnicy mogą podwyższać stawki amortyzacyjne:

- dla budynków i budowli używanych w warunkach pogorszonych (z zastosowaniem współczynników nie wyższych niż 1,2) oraz złych (z zastosowaniem współczynników nie wyższych niż 1,4),
- dla maszyn, urządzeń i środków transportu (z wyjątkiem morskiego taboru pływającego) używanych bardziej intensywnie niż w warunkach przeciętnych albo wymagających szczególnej sprawności technicznej (z zastosowaniem w tym okresie współczynników nie wyższych niż 1,4),
- dla maszyn i urządzeń zaliczanych do grup 4-6 i 8 Klasyfikacji Środków Trwałych, poddanych szybkiemu postępowi technicznemu (z zastosowaniem współczynników nie wyższych niż 2,0).

Tabela 3. Różnice między amortyzacją bilansową a amortyzacją podatkową

Obszary różnic 1	Amortyzacja bilansowa 2	Amortyzacja podatkowa 3
1. Regulacja prawna	ustawa o rachunkowości	ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych (CIT), ustawa o podatku dochodowym od osób fizycznych (PIT)
2. Cel główny	ustalenie rzeczywistego zużycia środka trwałego, wynikającego z intensywności eksploatacji środka trwałego oraz warunków jego użytkowania	ustalenie wartości zużycia środka trwałego, zaliczonej jako koszt uzyskania przychodu
3. Rodzaj kosztu	koszt księgowy (wpływa na wynik finansowy)	koszt uzyskania przychodu (wpływa na wynik podatkowy-dochód)
4. Moment rozpoczęcia i moment zakończenia amortyzacji	odpisy amortyzacyjne można rozpocząć nie wcześniej niż po przyjęciu do używania; odpisy amortyzacyjne można zakończyć nie później niż z chwilą zrównania wartości odpisów amortyzacyjnych z wartością początkową środka trwałego lub przeznaczenia do likwidacji, sprzedaży lub stwierdzenia niedoboru, z ewentualnym uwzględnieniem przewidywanej przy likwidacji ceny sprzedaży netto pozostałości środka trwałego	odpisów amortyzacyjnych można dokonywać od pierwszego dnia miesiąca następującego po miesiącu, w którym ten środek wprowadzono do ewidencji; odpisów amortyzacyjnych dokonuje się do końca tego miesiąca, w którym następuje zrównanie sumy odpisów amortyzacyjnych z jego wartością początkową lub w którym postanowiono go w stan likwidacji, zbyto lub stwierdzono niedobór
5. Częstotliwość dokonywania odpisów amortyzacyjnych	odpisy powinny być dokonywane systematycznie, zapewniając planowe rozłożenie wartości środka trwałego na przewidywany okres jego użytkowania	odpisów amortyzacyjnych można dokonywać w równych ratach co miesiąc albo w równych ratach co kwartał, albo jednorazowo na koniec roku podatkowego
6. Metody amortyzacji	– liniowa, – degresywna, – progresywna, – naturalna, metody specjalne stosowane wobec środków o niskiej jednostkowej wartości (nie określono kwoty): – grupowa (dla środków trwałych o niskiej jednostkowej wartości początkowej, przez dokonywanie zbiorczych odpisów grup środków zbliżonych rodzajem i przeznaczeniem), – jednorazowy odpis wartości początkowej środków trwałych o niskiej jednostkowej wartości początkowej	– liniowa, – degresywna*, metody specjalne: – jednorazowy odpis, jeżeli wartość początkowa nie przekracza 3500 zł, – 30% wartości początkowej fabrycznie nowych środków trwałych w pierwszym roku podatkowym z grup 3-6 klasyfikacji oddanych do używania**, – sezonowa (w okresie ich wykorzystywania)
7. Ustalanie stawek amortyzacyjnych	przy ustalaniu okresu amortyzacji i rocznej stawki amortyzacyjnej uwzględnia się okres ekonomicznej użyteczności środka trwałego; na jego określenie wpływają: – liczba zmian, na których pracuje środek trwały, – tempo postępu techniczno-ekonomicznego, – wydajność środka trwałego mierzona liczbą godzin jego pracy lub liczbą wytworzonych produktów, lub innym właściwym miernikiem, – prawne lub inne ograniczenia czasu używania środka trwałego, – przewidywana przy likwidacji cena sprzedaży netto istotnej pozostałości środka trwałego	stawki amortyzacyjne określone są w załączniku do ustaw <i>Wykaz rocznych stawek amortyzacyjnych</i> ; zgodnie z ustawą, podatnicy mogą stawki podwyższać, obniżać oraz mogą je ustalać indywidualnie

cd. tab. 3

1	2	3
8. Zakres przedmiotowy (wyłączenia)	amortyzacji nie podlegają: – grunty, z wyjątkiem gruntów nie służących wydobywaniu kopalin metodą odkrywkową, – środki trwałe obce dzierżawione, najmowane, przyjęte w leasing operacyjny oraz otrzymane w nieodpłatny zarząd, jeśli stanowią majątek innego podmiotu gospodarczego, – inne obiekty (grunty, budynki) zaliczane do inwestycji długoterminowych	amortyzacji nie podlegają: – grunty i prawa wieczystego użytkowania gruntów, – budynki, lokale, budowle i urządzenia zaliczane do spółdzielczych zasobów mieszkaniowych lub służących działalności społeczno-wychowawczej prowadzonej przez spółdzielnię mieszkaniową, – dzieła sztuki i eksponaty muzealne, – składniki majątku, nie używane na skutek zaprzestania działalności (od miesiąca następującego po miesiącu, w którym zaprzestano tej działalności), – samochody osobowe oraz inne samochody nie posiadające homologacji producenta lub importera wymaganej dla samochodów innych niż osobowe oraz których dopuszczalna ładowność nie przekracza 500 kg, w części ustalonej od wartości samochodu przewyższającej równowartość 20 000 euro przeliczonej na złote wg kursu średniego euro ogłoszonego przez NBP z dnia przekazania samochodu do używania
9. Konsekwencje wielkości amortyzacji środków trwałych w odniesieniu do podatku dochodowego	Jeżeli amortyzacja bilansowa jest większa od podatkowej, powstają różnice ujemne; wówczas należy tworzyć „Aktywa z tytułu odroczonego podatku dochodowego”, które w przyszłości zmniejszą podstawę do opodatkowania	Jeżeli amortyzacja bilansowa jest mniejsza od podatkowej, powstają różnice dodatnie, wówczas należy tworzyć „Rezerwę z tytułu odroczonego podatku dochodowego”, która w przyszłości zwiększy podstawę do opodatkowania

* Metoda degresywna jest zarezerwowana dla maszyn i urządzeń zaliczanych do grup 3-6 i 8 oraz dla środków transportu, z wyjątkiem samochodów osobowych i innych samochodów o dopuszczalnej ładowności nieprzekraczającej 500 kg. W początkowych latach używania środka trwałego odpisy są duże i stopniowo maleją. Metoda degresywna charakteryzuje się tym, że można podwyższyć stawkę amortyzacyjną o współczynnik nie wyższy niż 2,0 lub nie wyższy niż 3,0 (gdy jednostka gospodarcza położona jest na terenie gminy o zagrożeniu wysokim bezrobociem strukturalnym albo w gminie zagrożonej recesją i degradacją społeczną). Tak ustalone stawki amortyzacyjne stosuje się do wartości początkowej środka trwałego w pierwszym roku podatkowym, natomiast w kolejnych latach do ich wartości netto na początek kolejnych lat. Począwszy od roku podatkowego, w którym roczna kwota amortyzacji byłaby niższa od rocznej kwoty amortyzacji obliczonej według metody liniowej, podatnicy powinni dokonywać dalszych odpisów amortyzacyjnych według metody liniowej.

** Przyspieszenie polega na tym, że od wartości początkowej środka trwałego w tym roku podatkowym, w którym został wprowadzony do ewidencji (bez względu na to, w jakim miesiącu to nastąpiło) można dokonać odpisu. Jeżeli wysokość przyspieszonego odpisu byłaby niższa od odpisu rocznego obliczonego metodą degresywną, z zastosowaniem do stawki amortyzacyjnej z Wykazu współczynnika 2,0, wówczas jednostka gospodarcza może dokonać odpisu za pomocą stawki podwyższonej o współczynnik nie wyższy niż 3,0. W tym przypadku kwotę przyspieszonej amortyzacji ustala się proporcjonalnie do liczby pełnych miesięcy pozostałych do końca roku podatkowego od miesiąca wprowadzenia środka trwałego do ewidencji.

Źródło: opracowanie własne na podstawie [9, 10, 11].

Stawki amortyzacyjne podane w *Wykazie* mogą być również obniżane dla środków trwałych. Obniżenia stawek dokonuje się, począwszy od miesiąca, w którym środki te zostały wprowadzone do ewidencji, albo od pierwszego miesiąca każdego następnego roku podatkowego. Podatnicy mogą także ustalać indywidualne stawki amortyzacyjne dla używanych lub ulepszonych środków trwałych (określonych w prawie podatkowym) po raz pierwszy wprowadzonych do ewidencji. Jednak okres amortyzacji dla tych środków trwałych nie może być krótszy niż określają to przepisy podatkowe⁴.

Jednostka gospodarcza powinna wybrać jedną z metod amortyzacji dla poszczególnych środków trwałych przed rozpoczęciem ich amortyzacji [3, s. 9-10]. Wybraną metodę amortyzacji należy stosować do pełnego zamortyzowania danego środka trwałego. Wyjątki dotyczą wyłącznie taboru transportu morskiego w budowie oraz środków trwałych otrzymanych do odpłatnego korzystania na podstawie przepisów o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych. Ponadto ustawa o rachunkowości przewiduje okresową weryfikację zasadności przyjętych stawek i ich korektę. Natomiast skorygowane stawki należy zastosować do amortyzacji dokonywanej w roku następnym po roku, w którym przeprowadzono weryfikację stawek. Odpisów amortyzacyjnych środków trwałych dokonuje się od ich wartości początkowej, po spełnieniu podstawowego warunku, czyli wprowadzenia środka trwałego do ewidencji. Podstawą do określenia odpisów amortyzacyjnych środków trwałych jest urządzenie określone jako tabela amortyzacji.

5. Prezentacja środków trwałych w ciągu okresu sprawozdawczego i na dzień bilansowy

Określenie przez jednostkę gospodarczą minimalnej wartości środków trwałych (możliwość wynikająca z prawa bilansowego) wpływa na ich prezentację, w tym na ewidencję zarówno syntetyczną, jak i analityczną. Przyjęta dolna granica wartości składników majątkowych uznawanych za środki trwałe powinna uwzględniać możliwości finansowe i potrzeby ich kontroli, jest to zatem decyzja w obrębie polityki rachunkowości jednostki gospodarczej. W jednej jednostce może to być wartość 1000 zł, w drugiej wartość 2500 zł, a w trzeciej 3500 zł. Jednostki gospodarcze często korzystają z kryterium wartościowego, określonego przez prawo podatkowe, umożliwiającego zaliczenie obiektów do środków trwałych, przyjmując

⁴ Dla środków trwałych zaliczanych do grupy 3-6 i 8 klasyfikacji:

- 24 miesiące, gdy ich wartość początkowa nie przekracza 25 000 zł,
- 36 miesięcy, gdy ich wartość początkowa jest wyższa od 25 000 zł i nie przekracza 50 000 zł,
- 60 miesięcy w pozostałych przypadkach;

dla środków transportu, w tym samochodów osobowych – 30 miesięcy,

dla budynków i budowli – 10 lat (z wyjątkiem budynków wymienionych w poz. 02 i 05 *Wykazu stawek amortyzacyjnych*, dla których okres ten nie może być krótszy niż 36 miesięcy).

wartość 3500 zł jako wartość minimalną. Podjęta decyzja w tej sprawie powinna być opisana w zakładowym planie kont.

Założenie kont (lub konta) syntetycznych środków trwałych i zbioru ich kont analitycznych leży w gestii jednostki gospodarczej. Jednostki gospodarcze mogą stosować różne rozwiązania ewidencyjne dla środków trwałych w zależności od przyjętego kryterium, które powinno w sposób prawidłowy odzwierciedlać środki trwałe w danej jednostce gospodarczej. Wybór właściwego kryterium, umożliwiającego rozbudowanie ewidencji środków trwałych, stanowi decyzję jednostki gospodarczej w ramach prowadzonej polityki rachunkowości i również musi być ujęty w zakładowym planie kont. Ewidencja środków trwałych może być rozbudowana na podstawie:

- poszczególnych pozycji środków trwałych wyodrębnionych w bilansie,
- Klasyfikacji Środków Trwałych⁵,
- przyjętego kryterium wartościowego,
- przyjętego kryterium podmiotowego przyporządkowanego specyfice działalności,
- innych czynników mających decydujący wpływ na strukturę i wielkość środków trwałych.

Na przykład jednostka gospodarcza, wybierając kryterium wartościowe zgodnie z prawem podatkowym, może dla środków trwałych, których wartość nie przekracza 3500 zł, przyjąć jedno z następujących rozwiązań [6, s. 23]:

- rzeczowe aktywa o niskiej wartości i małej atrakcyjności traktować jako materiały i odpisywać ich wartość jednorazowo w koszty w miesiącu wydania do używania oraz prowadzić ewidencję pozabilansową na koncie „Wyposażenie w używaniu”,
- rzeczowe aktywa droższe (np. o wartości przekraczającej 2000 zł lub 2500 zł) i bardziej atrakcyjne zaliczyć do środków trwałych, odpisując je jednorazowo w koszty w miesiącu wydania do używania,
- rzeczowe aktywa nie przekraczające 3500 zł zaliczyć do środków trwałych i amortyzować według prawa podatkowego i bilansowego.

Informacje dotyczące środków trwałych i ich zmian są prezentowane na kontach zespołu 0 – „Aktywa trwałe” (rys. 1) w księdze rachunkowej. Na koncie aktywnym (lub kontach) 01 są ujmowane środki trwałe w wartości początkowej (zwiększenia i zmniejszenia), natomiast na kontach korygujących 07 można pre-

⁵ Ze względu na funkcje spełnione w procesie wytwórczym środki trwałe dzieli się na dziesięć grup rodzajowych (Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1999 r. w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych, DzU nr 112, poz. 1317): 0 – grunty, 1 – budynki i lokale, 2 – obiekty inżynierii lądowej i wodnej, 3 – kotły i maszyny energetyczne, 4 – maszyny, urządzenia i aparaty ogólnego zastosowania, 5 – specjalistyczne maszyny, urządzenia i aparaty, 6 – urządzenia techniczne, 7 – środki transportu, 8 – narzędzia, przyrządy, ruchomości i wyposażenie, 9 – inwentarz żywy.

Podział środków trwałych wg KŚT jest istotny dla amortyzacji środków trwałych (zob. załącznik do ustaw podatkowych PIT i CIT – *Wykaz rocznych stawek amortyzacyjnych*).

zentować wszelkiego rodzaju odpisy korygujące wartość środka trwałego, a więc odpisy umorzeniowe i odpisy z tytułu trwałej utraty wartości. Salda końcowe kont korygujących wpływają na skorygowanie wartości początkowej środków trwałych, czego efektem jest określenie wartości netto środka trwałego.

Dt	01 Środki trwałe	Ct	Dt	07 Odpisy korygujące	Ct
	Stan początkowy			Stan początkowy	
Przyjęcie środków trwałych na stan nie wymagających montażu	Ia) Rozchód środków trwałych na skutek ich likwidacji		Ib) Wyksiegowanie odpisów korygujących dotyczących rozchodowanych środków trwałych z różnych tytułów (określonych po stronie Ct konta „Środki trwałe”)	Odpisy umorzeniowe (amortyzacyjne)	
i wymagających montażu	Ia) Rozchód środków trwałych sprzedanych			Odpisy z tytułu trwałej utraty wartości	
Wytworzenie we własnym zakresie, ulepszenie środków trwałych	Ia) Wniesienie aportów do innej spółki w postaci środków trwałych				
Zwiększenie wartości środka trwałego w wyniku aktualizacji wyceny	Ia) Zmniejszenie wartości środków trwałych na skutek aktualizacji ich wyceny		Stan końcowy		
Otrzymanie nieodpłatnie w drodze darowizny	Ia) Niedobory środków trwałych				
Przyjęcie w nieodpłatne używanie od gminy i skarbu państwa	Ia) Przekazanie środków trwałych na podstawie umowy leasingu finansowego				
Otrzymanie w drodze aportu wniesionego przez akcjonariuszy, udziałowców lub wspólników	Ia) Zmniejszenie wartości na skutek zdarzeń losowych				
Przyjęcie do używania na podstawie umowy leasingu finansowego (podlegają amortyzowaniu przez użytkującego)	Ia) Nieodpłatne przekazanie środków trwałych w drodze darowizny				
Ujawnienie nadwyżek w trakcie inwentaryzacji	Ib) Wyksiegowanie wartości rozchodowanych środków trwałych z różnych tytułów do wartości dotychczasowego umorzenia (określonego po stronie Dt konta „Odpisy korygujące”)				
	Stan końcowy				

Strona Ct konta „Środki trwałe” dotyczy rozchodu z różnych tytułów, które są wykazane w wartości netto

Rys. 1. Typowe przykłady zwiększenia i zmniejszenia wartości środków trwałych
Źródło: opracowanie własne.

Ewidencja analityczna środków trwałych powinna dla każdego rodzaju środka trwałego zapewnić ustalenie: wartości początkowej, identyfikacji jednostkowej, klasyfikacji rodzajowej, daty przyjęcia do użytkowania. Do ewidencji analitycznej środków trwałych stosuje się książkę inwentarzową i szczegółowe karty środka trwałego [12, s. 93]. Książka inwentarzowa jest wykazem chronologicznie ujętych środków trwałych, w którym zawarte są różne szczegółowe dane dotyczące środka trwałego. Dla jednostek gospodarczych prowadzących uproszczone formy ewidencji odpowiednikiem książki inwentarzowej jest wykaz (zestawienie) środków trwałych⁶. Natomiast szczegółowa karta środka trwałego zawiera zapisy wszystkich operacji gospodarczych, które miały miejsce w okresie użytkowania środka trwałego. Oprócz tych informacji karta obejmuje m.in. charakterystykę techniczno-użytkową, przeprowadzone remonty i ulepszenia.

Dla jednostki gospodarczej ważne są również konta pozabilansowe [4, s. 85], odzwierciedlające informacje dotyczące np.:

- środków trwałych postawionych w stan likwidacji na skutek zużycia lub zniszczenia do czasu zakończenia ich fizycznej likwidacji,
- środków trwałych dzierżawionych oraz używanych na zasadach leasingu operacyjnego (jeśli są one zaliczane do składników majątku wydierżawiającego/leasingodawcy i są przez niego amortyzowane),
- środków trwałych obcych (będących w posiadaniu jednostki na zasadach innych niż umowa dzierżawy),
- środków trwałych oddanych w leasing finansowy (możliwość wykazywania ich w księgach korzystającego i amortyzowania).

Z punktu widzenia prawa podatkowego ważne jest prowadzenie ewidencji środków trwałych, ponieważ tylko środki trwałe wykazane w tej ewidencji mogą być amortyzowane, a koszt ich zużycia uznany za koszt uzyskania przychodu.

W bilansie środki trwałe wykazuje się w pozycjach A. II. 1 a – e jako: grunty (w tym prawo wieczystego użytkowania gruntu), budynki, lokale i obiekty inżynierii lądowej i wodnej (w tym spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu mieszkalnego oraz spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu użytkowego), urządzenia techniczne i maszyny, środki transportu i inne środki trwałe. Natomiast informacje uzupełniające o środkach trwałych należy umieścić w „Dodatkowych informacjach i objaśnieniach”.

6. Podsumowanie

Środki trwałe stanowią podstawową grupę składników majątkowych w każdej jednostce gospodarczej. Od właściwego zarządzania środkami trwałymi zależy w

⁶ Wykaz środków trwałych powinien zawierać następujące elementy: datę nabycia, datę przyjęcia do używania, określenie dokumentu stwierdzającego nabycie i jego numer, określenie środka trwałego, symbol Klasyfikacji Środków Trwałych, wartość początkową, stawkę amortyzacyjną, zaktualizowaną wartość początkową, datę likwidacji oraz jej przyczynę, datę sprzedaży lub darowizny.

dużej mierze sukces finansowy współczesnej firmy. Złożoność zagadnień dotyczących środków trwałych oraz występujące rozbieżności między prawem bilansowym i podatkowym wpływają na powstawanie wielu problemów, które należy rozpatrywać z punktu widzenia podejmowania decyzji zarówno krótkoterminowych, jak i długoterminowych.

Kompleksowa informacja o środkach trwałych powinna składać się z następujących elementów:

- charakterystyki ogólnej i szczegółowej, ze szczególnym uwzględnieniem kryteriów pozwalających na zaklasyfikowanie składników majątkowych do środków trwałych,
- pomiaru z uwzględnieniem możliwych korekt wartości początkowej,
- określenia stopnia amortyzowania, z uwzględnieniem założenia prawa bilansowego i podatkowego,
- zaprezentowania struktury i wielkości poszczególnych środków trwałych w odpowiednich przekrojach informacyjnych (syntetycznych i analitycznych).

Literatura

- [1] Gierusz J., *Plan kont z komentarzem. Handel, produkcja, usługi*, ODiDK, Gdańsk 2002.
- [2] Gos W., *Zasady ewidencji rzeczowego majątku trwałego*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika” 2001, nr 5.
- [3] Koc S., *Amortyzacja bilansowa i podatkowa w 2003 roku*, „Rachunkowość” 2003, nr 3.
- [4] Misińska D. (red.), *Zmiany w polskim prawie bilansowym*, AE, Wrocław 2003.
- [5] Muszalski S., *Analiza wybranych rozwiązań dotyczących środków trwałych w ustawie o rachunkowości na tle ich odpowiedników prawie podatkowym*, „Rachunkowość z komentarzem” 2003, nr 15-16.
- [6] Pałka M., *Zakładowy plan kont z komentarzem dla jednostek prowadzących działalność gospodarczą*, Wydawnictwo i doradztwo Ekspert, Wrocław 2003.
- [7] Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 26 sierpnia 2003 r. w sprawie prowadzenia podatkowej księgi przychodów i rozchodów (DzU nr 152, poz. 1475 z późn. zm).
- [8] Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 grudnia 1999 w sprawie Klasyfikacji Środków Trwałych (DzU nr 112, poz. 1317).
- [9] Ustawa z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych (tekst jednolity DzU nr 14, poz. 176 z późn. zm).
- [10] Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (tekst jednolity DzU nr 54, poz. 654 z późn. zm).
- [11] Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (DzU nr 121, poz. 591 z późn. zm).
- [12] Wieczorek I., *Rachunkowość majątku trwałego*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

SYNTHETIC COMPARATIVE ANALYSIS OF CAPITAL ASSETS IN THE FORMULATION OF BALANCE AND TAX LAW

Summary

Capital assets are the main component of property assets in economic unit. The paper presents basic aspects of capital assets, among others characteristics, pricing and amortization. In an this context short comparative analysis of capital assets in the formulation of balance and tax law is given.

Mgr Melania Bąk jest asystentką w Katedrze Finansów i Rachunkowości na Wydziale Gospodarki Regionalnej i Turystyki w Jeleniej Górze.